

Een bijdrage van Stichting Nationaal Landschapskundig Museum 'Telluris', [H.A. Visscher](#)

Op Geopad

naar

de Korte Duinen bij Soest

waar de wind veel zand bracht
het meer dan eens verplaatste en
dat her en der mag blijven doen

Dit wandelgidsje gaat over het ten zuidoosten van Soest Zuid gelegen natuur- en wandelgebied Korte Duinen. De brochure is aflevering 117 van een reeks gewijd aan gebieden waar ook de bodem en het reliëf ons duidelijk laten zien welke invloed natuurlijke processen en de mens er op de ontwikkeling hadden. Aangegeven wordt waaruit een en ander valt af te leiden.

Speciale aandacht krijgen daarbij enkele routes waar dit goed kan worden waargenomen en we dus op geopad kunnen gaan.

Het meest tot de verbeelding spreken er de nog stuivende gebiedsdelen, enkele imposante duinkammen, een aantal hoge naaldhoutopstanden en enkele groepen jeneverbessen.

De informatie is gebaseerd op veldverkenningen en onderzoeksresultaten. In sommige gevallen zijn meerdere mogelijke verklaringen gegeven voor het ontstaan van aardkundige verschijnselen. Niet alles namelijk werd al grondig onderzocht en niet altijd zijn bepaalde mogelijke oorzaken uit te sluiten.

Inhoud

Voorwoord	3
Om welk en wat voor gebied gaat het?	3
De natuurlijke ontwikkelingen.....	4
De directe invloed van de mens	8
En nu op geopad.....	12
Samenvatting.....	15

Voorwoord

Wie wil weten waardoor een gebied werd zoals het nu is, kan veel hebben aan hetgeen de Aarde erover vertelt. Zowel de grond onder onze voeten als het reliëf om ons heen bieden daar vaak allerlei informatie over. Daarbij tonen ze behalve effecten van natuurlijke processen ook de invloed die de mens op de ontwikkelingen uitoefende.

Om profijt te hebben van de informatiebron Aarde moeten wij haar taal wel verstaan. Bij een wandeling naar de Korte Duinen kan deze brochure dan als een soort tolk fungeren. Ze is aflevering 117 van een reeks vergelijkbare uitgaven over gebieden waar de bodem- en reliëfkenmerken ons veel te zeggen hebben.

In elke aflevering wordt eerst iets over de ligging en aard van het betreffende gebied meegedeeld. Dan volgt een hoofdstuk over de natuurlijke processen die er plaatsvonden en de invloed die de mens op de ontwikkeling van het gebied had. Hierna wordt een wandelroute beschreven waar bodem en reliëf de geschetste ontwikkeling duidelijk laten zien. Een dergelijke route wordt wel 'Geopad' genoemd.

De reeks brochures met beschrijvingen van zulke routes verschijnt dan ook onder het motto 'Op Geopad'. Om het gebruik van de brochures te vergemakkelijken worden de teksten van de afleveringen telkens met een aantal situatieschetsen verduidelijkt.

Om welk en wat voor gebied gaat het?

Het in dit landschapshistorische gidsje beschreven gebied ligt aan de zuidoostkant van Soest. De Korte Duinen presenteren er zich als een wandel terrein met veel kleinschalig reliëf waar bos enkele nog stuivende plekken omsluit.

Aan de noordkant wordt het gebied deels begrensd door een zuidelijke buitenwijk van Soest. Ten oosten daarvan doet dat het vrij oude cultuurlandschap van het wegdorpje De Birkt. Kenmerkend daarvoor zijn evenwijdige strookvormige kavels, waarvan de bij het natuurgebied gelegen, wat hogere delen hier en daar worden geflankeerd door een houtsingel.

Oostelijk van de Korte Duinen komen in het er aan grenzende Monnikenbos wel reliëfrijke windvormingen maar geen verstuingen meer voor. De zuidwesthoek van dat bos is door een ontgroning een aantal meters lager komen te liggen.

In het westen scheidt de Soesterbergse Straat het beschreven gebied van de Lange Duinen. Beide natuurlijke wandel terreinen worden aan de zuidkant gemarkeerd door de vrij drukke spoorlijn Utrecht Amersfoort. De twee gebieden hebben onder andere ook met elkaar gemeen dat de wind er in een droge fase van de laatste ijstijd veel zand deponeerde en dit na grootschalige ontbossingen op veel plaatsen ging stuiven. Evenals elders in ons land zouden de verstuingen van de Lange en Korte Duinen later door herbebossingen worden tegengegaan.

In beide gebieden begon dat bij de Soesterbergse Straat, terwijl de centrale delen van de miniwoestijnen mochten blijven stuiven. De latere ontwikkelingen van de twee duingebieden vertonen ook nog een andere overeenkomst. Evenals in de Lange duinen werden ook in de Korte Duinen bebouwd geraakte plekken aan de natuur teruggegeven. In de Korte Duinen gebeurde dat na de sloop van het bij de Soesterbergse Straat gelegen voormalige ziekenhuis Zonnegloren.

In het gebied beschreven wij een wandelroute die bij het station Soest Zuid begint en eindigt. Dit impliceert dat ze deels door een zuidelijke buitenwijk van Soest loopt. Die wijk is daarom ook in het gidsje beschreven. Daarbij werd tevens aandacht geschonken aan de plaatselijk interessante architectuur van de wijk. In het reliëfrijke natuurgebied valt het tracé van ons geopad vrijwel samen met dat van enkele er gemarkeerde wandelroutes. Bovendien beschreven wij er nog een paar andere landschapshistorisch boeiende ommetjes. Moge hetgeen wij aldus extra onder de aandacht brachten onze lezers inspireren!

De natuurlijke ontwikkelingen

Doorsnede vermoedelijke geostructuur tegen einde laatste ijstijd

Tegen het einde van de ruim 10.000 jaar geleden definitief geëindigde laatste ijstijd was het gebied van de Korte Duinen waarschijnlijk een vrij reliëfrijk dekzandlandschap (1), waarvan de geomorfologische gesteldheid sterk afweek van de huidige. De geostructuur van de smeltwater- en gestuwde afzettingen (respectievelijk 2 en 3) veranderde sindsdien slechts lokaal. Voor de latere veranderingen waren verstuivingen en grondverzet door de mens verantwoordelijk.

De invloed van de ijstijden

Het in deze wandelgids beschreven natuurrijke gebied ligt op het noordelijk deel van de Utrechtse Heuvelrug. Ter plekke van het gebied is de heuvelrug nogal breed, maar ligt hij grotendeels slechts enkele meters boven NAP. Het Scandinavisch landijs dat zich tijdens de voorlaatste ijstijd over ons land uitbreidde vormde er met de overwegend grindrijke (rivier)afzettingen die het wegschoof namelijk geen stuwwal.

Dat deed het expanderende ijs wel ten zuiden van De Korte Duinen. Hieraan herinnert de middelhoge stuwwal die van Amersfoort in ongeveer westelijke richting loopt en tot bij Den Dolder nog boven zijn omgeving uitsteekt. Smeltwater van het ijs verspreidde enkele tienduizenden jaren later veel zand en grind van die glaciële rug over delen van zijn naaste omgeving uit. Aldus ontstonden door geowetenschappers veelal sandur (my: eveneens sandur) genoemde waaiers van smeltwaterafzettingen, die aaneengroeiden tot een enkele kilometers brede gordel.

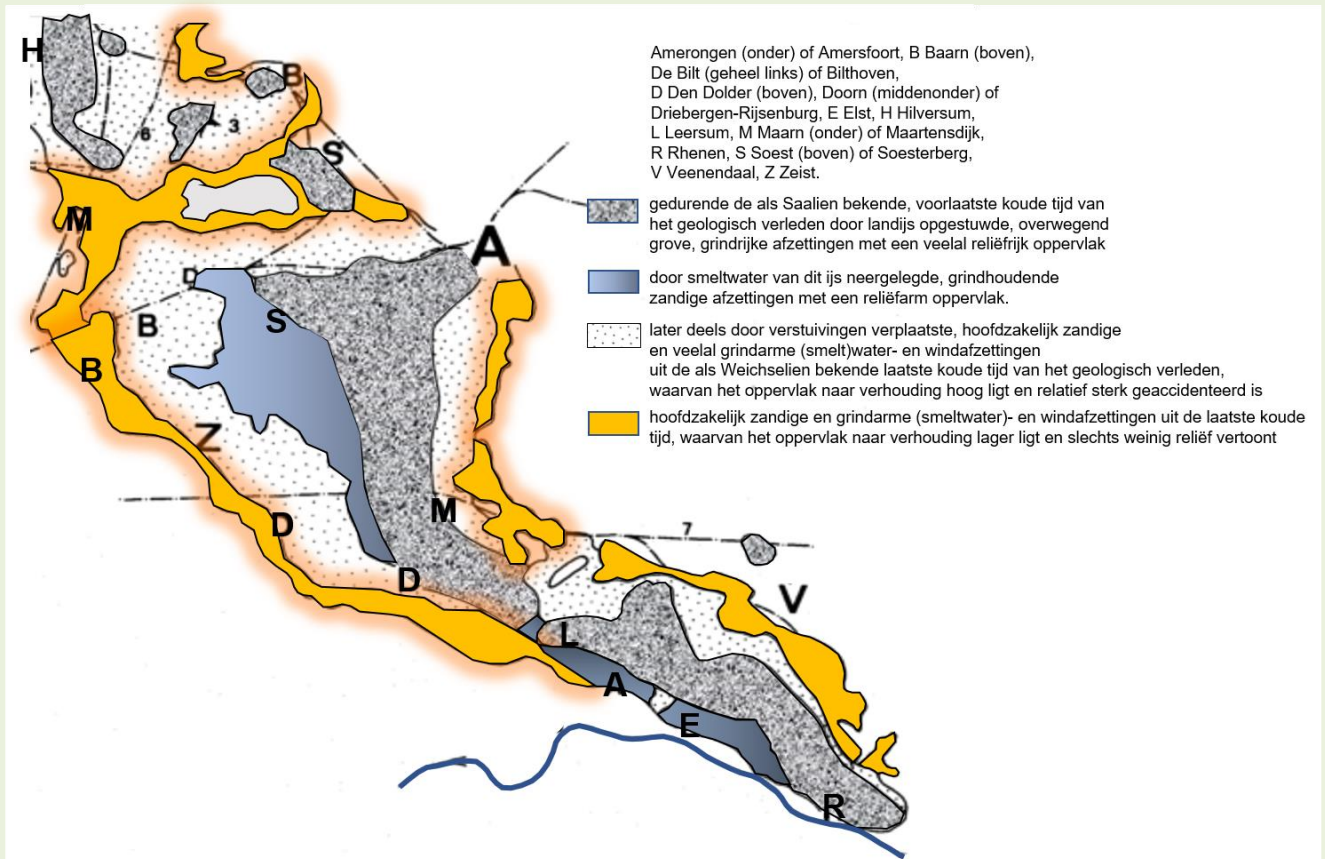
In droge fasen van de pas tienduizend jaar achter ons liggende laatste ijstijd raakten met name de lager gelegen delen van de gordel smeltwaterafzettingen nog weer door fijne windzanden bedekt. Dit was mogelijk wanneer de bodem in het gebied waar de wind vandaan kwam niet begroeid, en evenmin vochtig, bevroren of door sneeuw bedekt was. Het zand werd door de wind telkens in dunne laagjes en vrij gelijkmatig over oudere afzettingen uitgespreid.

De grondsoort die aldus ontstond wordt daarom dekzand genoemd. Als de ondergrond 's zomers slechts oppervlakkig ontdooide bleef de bodem ondoorlatend en dientengevolge ook lang vochtig. De wind kon dan slechts weinig zand tegelijk meenemen en afzetten. Bovendien werden de kleine hoogtevverschillen die onder die omstandigheden ontstonden veelal door smeltwater genivelleerd.

Wanneer de permanent bevroren ondergrond weer verdween kon de wind vooral in relatief hooggelegen gebieden meer zand gaan verplaatsen en de dekzandafzettingen soms zelfs zodanig verbouwen dat een reliëfrijk landschap met kleine (langgerekte) laagten, heuvels en ruggen ontstond. Klimaatveranderingen maakten dan vroeg of laat een uitbreiding mogelijk van de vegetaties die in staat waren het geaccidenteerde oppervlak van de dekzandvormingen te fixeren.

Geaccidenteerde dekzandoppervlakken ontstonden onder meer in een zone die noordelijk van Bilthoven oostwaarts naar de westelijke omgeving van Amersfoort loopt. Dit betekent dat die zone grotendeels onderlangs de noordflank van de stuwwal Den Dolder - Amersfoort is gelegen. Ter plekke van de gordel vinden wij nu onder meer de natuurgebieden Pleinesbos, Willem Arntzbos, De Zoom, Lange Duinen en Korte Duinen.

De ondergrond van de Utrechtse Heuvelrug

Het wandelgebied maakt deel uit van de zone waar de grindrijke afzettingen die smeltwater onderaan de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug deponeerde enkele tienduizenden jaren geleden nog weer door een pakket grindarme windzanden bedekt raakten. Dit pakket zou na de grootschalige ontbossingen van de afgelopen millennia vooral in historische tijd plaatselijk door verstuivingen worden verminkt.

Begroeiing en bodemverdichting beschermden het zand

De tijdens en kort na de laatste ijstijd ontstane, grindarme dek- en stuifzandformaties waren van meet af aan kwetsbare geosystemen. Begroeiing zou ze echter lang tegen wind- of watererosie beschermen. Aanvankelijk waren dat lichte naald- en loofbossen waarin eerst berken of dennen domineerden en later voornamelijk eiken en berken de dienst uitmaakten.

Toen de bossen onder invloed van allerlei activiteiten van de mens meer en meer gingen verdwijnen namen heide- en grasvegetaties die beschermende rol over. Daarin zouden ze worden bijgestaan door "bodemverstevigende" processen. Deze hielden indirect verband met de omstandigheid dat het weinige bodemleven van de droge zandgronden de organische afvalstoffen van de bos-, heide- en grasvegetaties maar langzaam afbrak en in humus omzette. Als gevolg hiervan gingen zij zich aan de oppervlakte ophopen.

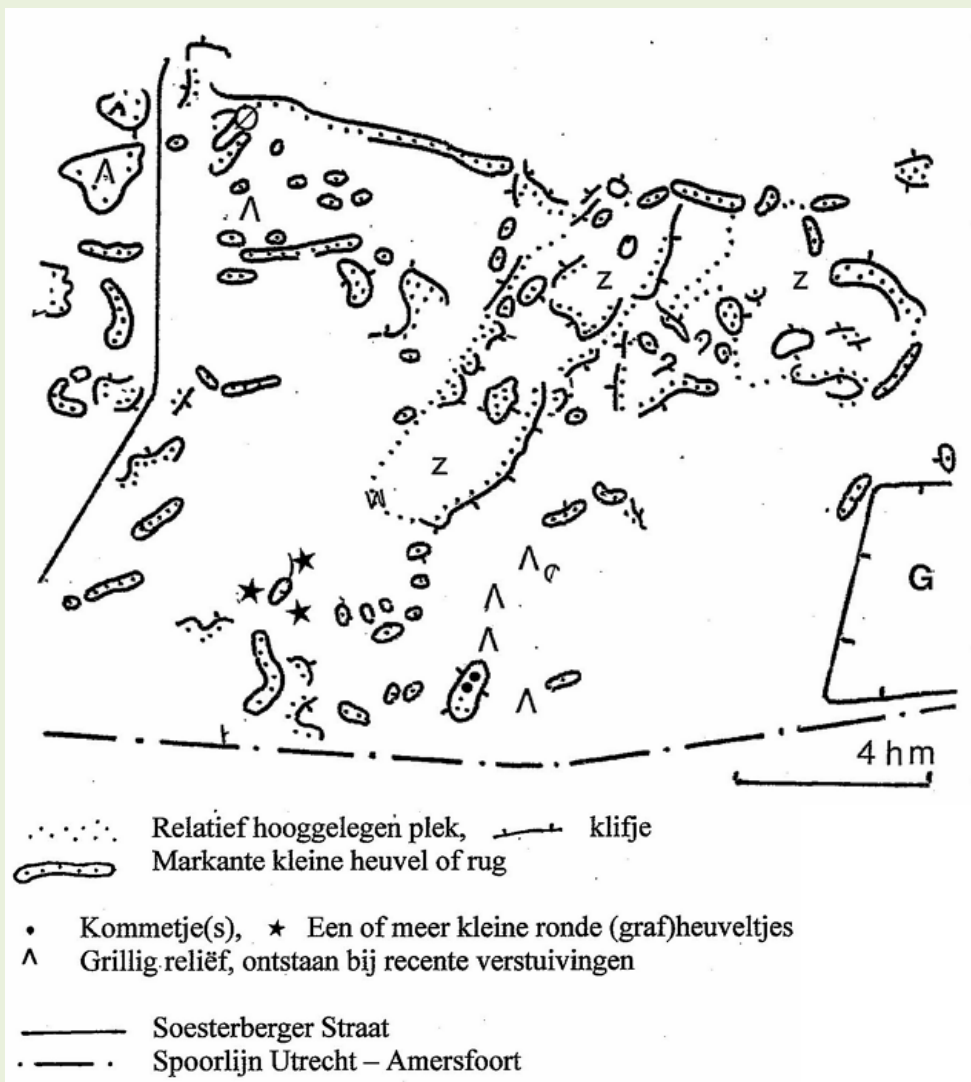
Aldus werd een zogenaamde ruwe humus of mor gevormd. Deze is instabiel en vertoont een sterke neiging te vervloeien. Bij dit proces ontstaan chemisch agressieve humuszuren, die de bodem tot op

enkele decimeters diepte zo kunnen uitlogen, dat ze een asgraue kleur krijgt. De grond van zulke asgraue bodemétages werd bekend als loodzand. De weggespoelde bestanddelen sloegen voor een belangrijk deel weer op enkele decimeters diepte neer. Daarbij gingen de organische stoffen dichte donkere banken vormen, terwijl de ijzerverbindingen een bruinverkleuring veroorzaakten. Op grotere diepte vond de verkleuring onder invloed van het ijzer en de humus vaak in dunne laagjes plaats. Dergelijke laagjes worden in de bodemkunde ijzer en/of humusfibers genoemd.

Het bodemtype dat bij de uitloging van de bovengrond ontstaat wordt als podzol aangeduid. Podzol is een Russische benaming, die asachtig betekent. De podzolen zijn dus genoemd naar de asgraue kleur, die hun bovengrond soms vertoont. Het waren met name de hoofdzakelijk uit het vrijwel onverweerbare kwarts bestaande armste windzanden die de beschreven vrij sterke uitlogingsprocessen ondergingen.

Omdat de weggespoelde organische bestanddelen de bodem eronder opvallend donker kleurden, werden deze sterk uitgeloopte gronden humuspodzolen genoemd. Men had ze, echter evengoed als morpodzolen kunnen aanduiden. Enkele decennia geleden werden de relatief sterk uitgeloopte droge windzanden omgedoopt in haarpodzolen. Haar was namelijk de karakteristieke benaming van de beboste dek- en stuifzandige hoogten waar ze ontstonden. . Aan de oppervlakte vinden we haarpodzolen voornamelijk nog in de enkele vrijwel vlakke gebiedsdelen, waar ze zelfs over flinke aaneengesloten oppervlakten behouden bleven.

Het reliëf van de Korte Duinen bij Soest

G voormalige groeve in gestuwde en ijssmeltwaterafzettingen

z plek waar nog geregeld zandverstuingen optreden

Het afgebeelde natuur- en recreatiegebied ligt ten zuidoosten van het station Soest Zuid, waarvan het is gescheiden door een kleine woonwijk. In het gebied gingen fijnzandige (wind) afzettingen uit de laatste ijstijd na de grootschalige ontbossingen van de afgelopen millennia op veel plaatsen verstuiven. Vooral in de afgelopen eeuw vonden echter ook herbebossingen plaats. Door de verstuivingen ontstond allerlei grillig micro- en mesoreliëf. Speciale aandacht verdienen de imposante barrièreduinen van de noordelijke stuifzandfronten en de door de wind gestroomlijnde heuveltjes. Maar ook de markante klifjes die door de wind gelijkmatig ontzande en bezande plekken scheidt. In het westen van het gebied zijn enkele terreingedeelten waar de bebouwing van een voormalig ziekenhuis stond na de sloop ervan aan de natuur teruggegeven.

Wind kreeg echter nog weer nieuwe kansen

Enkele duizenden jaren geleden zou de mens gaandeweg grote aaneengesloten gebieden als graasgronden of akkerland gaan benutten. Op de drogere graasgronden leidde dit tot een nog armelijker worden van de begroeiing, waarbij her en der zelfs kale plekken ontstonden. Dit impliceerde weer een minder rijk worden van het microklimaat. De mens creëerde op de droge voedselarme zandgronden dus geleidelijk gunstiger condities voor de winderosie.

Vooral tijdens langdurige droge perioden waarin kwetsbare vegetaties massaal afstierven zou dit niet zonder gevolgen blijven. Wij denken dan onder meer aan de al ruim 2400 jaar achter ons liggende vrij droge klimaatfase, die in geowetenschappelijke kringen het Subboreaal gedoopt werd. Maar ook aan de relatief droge fase van het Middeleeuwse klimaat, die zich in de jaren 900 - 1300 manifesteerde.

Nadien zullen incidenteel opgetreden langdurige hittegolven de winderosie nog nu en dan in de kaart hebben gespeeld. Vooral minder rijke gebieden als de boven een uitgestrekte kustvlakte uitrijzende Brabantse Wal ondergingen reeds in het Subboreaal enige tijd vrij ingrijpende (her)verstuivingen.

Hierna volgde echter een klimaatfase, waarin de vegetatie zich kon herstellen en het stuifzand weer door de begroeiing werd vastgehouden. Er werden toen opnieuw uitlogingsprocessen mogelijk, die soms zelfs leidden tot het ontstaan van vrij markante podzolen. De winderosie zou vooral aanvankelijk overigens vaak door de resistente componenten van de haarpodzolen worden belemmerd of vertraagd.

Waar de beschermende haarpodzolen door herhaaldelijk afplaggen verdwenen werd de erosie daarentegen juist bevorderd. Dit moet vooral in de buurt van de boerderijen het geval zijn geweest. Evenals in sommige andere delen van Nederland ontstonden in de gebiedsdelen waar de verstuivingen van betrekkelijk weinig betekenis bleven sterk asymmetrische en plateauachtige terreinverheffingen van enkele meters hoogte. De veelal klifachtige steile hellinkjes van deze merkwaardige geofenomenen markeren laagten met een vlakke bodem.

Het ligt voor de hand de terreinverheffingen stuifbanken en -plateaus te noemen en de steile hellinkjes die ze (gedeeltelijk) markeren aan te duiden als stuifklifjes. De karakteristieke vormen van de stuifdalen, -banken en plateaus ontstonden wanneer de winderosie de ondergrond slechts tot een bepaald niveau kon verlagen, (met een vitale vegetatie begroeide), resistente haarpodzolen de zijdelingse uitbreiding van dat proces bemoeilijkten en het stuivende zand vrij gelijkmatig werd verspreid.

In het natuurgebied De Korte Duinen komen slechts enkele stuifbanken en -plateaus voor. Een duidelijk voorbeeld is het stuifplateau bij de zuidrand van het gebied. Op dit plateautje troffen wij tot onze verbazing een zwerm kommetjes aan. Hun ontstaan is waarschijnlijk nog niet onderzocht.

Wanneer de winderosie over grotere aaneengesloten oppervlakten mogelijk werd zal haar invloed op de minder rijkheid van het microklimaat navenant zijn toegenomen. Aldus kan het proces zich met name onder langdurig warme en droge weersomstandigheden hebben versterkt. Hierdoor werden ook in afgelegen gebieden grootschalige verstuivingen mogelijk. De huidige geomorfologische gesteldheid van die gebieden valt dan nauwelijks te relateren aan de verschillen in intensiteit van de

vroegere menselijke activiteiten. Als de verstuivingen slechts in beperkte mate door vegetatie werden gehinderd heeft de wind de hoogten veelal in ongeveer oostnoordoostelijke richting gestroomlijnd. In het gebied van de Korte Duinen is dat vooral op een aantal nog stuivende plekken maar ook in de omgeving daarvan te zien.

Met name ten zuiden van de nog stuivende gebiedsdelen komen vrijwel ronde heuveltjes voor. Dergelijke heuveltjes konden ontstaan wanneer de wind in de luwte van vegetatierestanten zand afzette. Enkele ronde heuveltjes bleken inmiddels echter grafheuvels te zijn.

Aan de noordoostkant van De Korte Duinen werd veel stuivend zand in een smalle strook door vegetatie opgevangen, tegengehouden en vastgelegd, zodat het er zich tot een markante hoge rug ophoopte. Dergelijke ruggen worden gewoonlijk kamduinen of randwallen genoemd. Ons inziens zou het echter beter zijn ze barrièreduinen te noemen, waarom wij dat voortaan ook zullen doen.

Sommige barrièreduinen ontstonden in en bij eerder door de boeren opgeworpen en beplante houtwallen, die (percelen) cultuurland tegen overstuivingen moesten beschermen. Wellicht was dat ook bij de Korte Duinen het geval. Waar het stuivende zand in de begroeiing niet verder meer kon worden verplaatst werden de buitenflanken van de barrièreduinen zeer steil. De hoogte van de barrièreduinen kan over korte afstand sterk variëren, waardoor de spitse kruinen ervan aan een reeks "piekerige" Alpentoppen kunnen doen denken.

De barrièreduinruggen van het wandelgebied zijn plaatselijk verscheidene meters hoog. Ze reiken dan lokaal tot ongeveer vijftien meter boven NAP. De ligging van de barrièreduinen verraadt dat vooral (west)zuidwestelijke winden ze met zand voedden en de verstuivingen niet overal even gemakkelijk terrein veroverden. Noordoostelijk van het bebante plateau bij het begin van de gemarkeerde wandelroute verbergt zich in het bos een smalle barrièreduinrug met steile flanken, die over enige afstand wordt begeleid door een veel lager dijkachtig ruggetje.

Een dergelijke situatie komt lokaal ook elders bij barrièreduinen voor. Mogelijk houdt dit verband met de luwten die zulke hoge duinen na verloop van tijd genereerden. Het zand dat de wind aanvoert ging dan al voor de duinkammen "tot rust komen".

De directe invloed van de mens

De veranderingen van het grondgebruik

De verstuivingen werden plaatselijk lange tijd slechts in hun expansie belemmerd wanneer vochtige gebieden met een weelderige vegetatie bereikt werden. Na de introductie van de kunstmest en een grote crisis in de schapenhouderij zou echter ook een rol spelen dat de heide niet langer meer geplagd en begraasd werd.

Bovendien ging de overheid de beteugeling van de zandverstuivingen stimuleren door het bevorderen van herbebossingen. Met die beplantingen werd overigens ook beoogd op termijn over meer stuthout voor de ondergrondse kolenmijnen te kunnen beschikken. De herbebossingen vonden daarom niet alleen in of bij nog stuivende gebieden plaats. De zaden en vruchten van de aangeplante bossen kwamen ook in de omgeving ervan terecht. Dit leidde tot een toeneming van de houtopslag in aangrenzende heidegebieden.

Aldus kwam gaandeweg zelfs een meer natuurlijk herbebossingsproces op gang.

De uitbreiding van de bossen door aanplantingen en opslag van houtgewas impliceerde ook dat de windsnelheid in de nog stuivende gebieden afnam. Aldus konden ze in de groeiseizoenen bij zowel vochtig als rustig weer eerder begroeid raken en blijven. Het laatste werd sinds de industriële revolutie trouwens ook bevorderd door een toeneming van de stikstofdepositie vanuit de atmosfeer.

Al met al leidde een samenloop van omstandigheden in het recente verleden tot een weer zeldzamer worden van de zandverstuivingen. De Korte Duinen behoren daarbij tot de betrekkelijk weinige gebieden waar het zand her en der nog stuift.

Aan de rand van de plekken waar dat het geval is staan enkele groepen jeneverbessen. Vegetaties van deze inheemse naaldstruik waren kenmerkend voor humeus stuifzand dat plotseling begroeid raakte.

Onder de huidige omstandigheden ontkiemen bijna nergens meer jeneverbessen. Ter weerszijden van de Soesterbergse Straat was in het begin van de vorige eeuw al een vrij grote oppervlakte duingebied bebost. Rond 1900 was het gebied van de huidige wijk Soest Zuid grotendeels een fijnmazig geperceleerd cultuurlandschap met verspreide boerderijen. Het werd gedrieëndeed door de verharde straatwegen naar Soesterberg en Amersfoort, die respectievelijk Soesterberger Straat en Birkstraat werden genoemd.

Ter weerszijden van de Soesterberger Straat was het cultuurlandschap ontsloten door een netwerk van landweggetjes. Het waaierte deels uit van het punt waar de Verlengde Kolonieweg contact maakt met het begin van de Schoutenkampweg. Ten zuiden en zuidwesten van het cultuurlandschap besloeg de heide omstreeks 1900 nog een flinke aaneengesloten oppervlakte. Die werd getweeëndeed door een naar het zuidwesten en westen lopende zandweg.

In het heidegebied zouden de deels geaccidenteerde dekzanden uit de laatste ijstijd later nauwelijks door verstuivingen worden verminkt. Als gevolg daarvan behielden zij hun karakteristieke geomorfologische gesteldheid tot Soest er ging verstedelijken. De geaccidenteerde dekzanden zijn toen in het kader van een werkverschaffingsproject geëgaliseerd. Daarbij is helaas ook een ven gedempt, waar vroeger de heideschappen werden gewassen.

Van de landweggetjes die het kleinschalige cultuurlandschap en de heide ontsloten hebben het destijds al verharde begin van de Ossendaalseweg, de Korte Ossendam, Verlengde Kolonieweg, Plasweg, een stukje Oude Utrechtseweg, het noordoostelijk deel van de Schoutenkampweg, de Gallenkamp Pelsweg, Braamweg, Duinweg, het noordoostelijk deel van de weg door de heide en de Vondellaan de latere zuidelijke uitbreidingen van Soest overleefd.

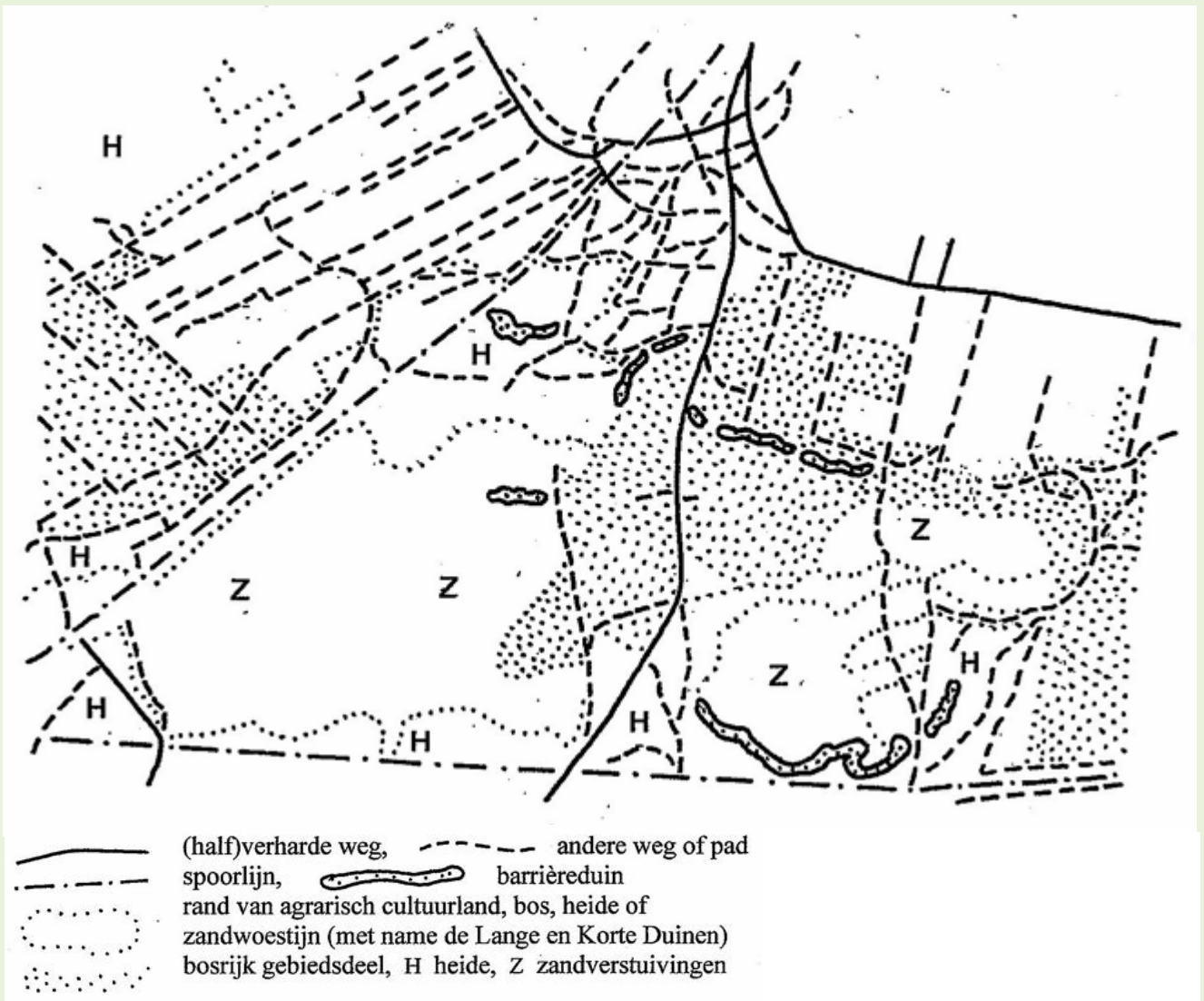
Daarbij moesten zij zich wel modernisering en soms ook kleine verleggingen van hun tracé laten welgevallen. De Duinweg was onderdeel van een interlocale verbinding met Soesterberg, die ook als schapendrift werd gebruikt. De verkeersfunctie van de verbinding werd in 1853 echter vrijwel geheel overgenomen door de toen wat oostelijker aangelegde Soesterberger Straat, voor het gebruik waarvan aanvankelijk wel tol moest worden betaald.

In 1920 kreeg de Duinweg zijn huidige naam. Twaalf jaar later werd hij binnen de bebouwde kom verhard. Kenmerkend voor de omgeving van de Birkstraat waren vanuit die straat opstreckende door houtsingels van elkaar gescheiden kavels. Aan de zuidkant van de straat werd de landschapsontwikkeling echter ook beïnvloed door de stichting in 1653 van de buitenplaats Heuvel en Dael.

De eerste eigenaar van het buiten was de Amsterdammer Willem van den Heuvel. Kenmerkend voor het landgoed waren vrij grote rechthoekige kavels, waar bos afwisselde met cultuurland. In het begin van de 20ste eeuw werd een groot deel van het landgoed Heuvel en Dael verkaveld voor de realisatie van een villawijk.

In 1920 liet de Utrechter Jhr. P.J.H. Röell het landhuis van de buitenplaats vervangen door het grote neoclassicistische huidige hoofdgebouw, dat hij net als het overgebleven deel van het landgoed Vosseveld doopte. Niet lang daarna kwam Vosseveld in handen van een vereniging, die er een vakantiekolonie huisvestte. Sindsdien is het huis enkele malen verbouwd en uitgebreid. Bovendien verrezen op het terrein van Vosseveld nog enkele nieuwe gebouwen. Tegenwoordig is Vosseveld een dépendance van het Utrechts Medisch Centrum voor Kinder- en Jeugdpsychiatrie. Het huis Vosseveld ligt achter het einde van een door linden geflankeerde oprijlaan.

De hoofdstructuur van De Korte Duinen en omgeving rond 1905

Op het kaartje is onder andere ook het westelijker gelegen gebied van de Lange Duinen afgebeeld. In het begin van de vorige eeuw waren zandverstuivingen ten zuiden en zuidoosten van Soest ter plekke van de Korte Duinen nog over enkele flinke oppervlakten mogelijk. Vooral bij de Soesterberger Straat hadden toen al herbebossingen plaatsgevonden. Daarbij werden hoofdzakelijk terreingedeelten bebost die voordien onderhevig waren aan verstuivingen. Het bos is daar dan ook rijk aan micro- en mesoreliëf.

Noordelijk daarvan werden de bossen van het voormalige landgoed Heuvel en Dael / Vosseveld op vrijwel vlak terrein geplant. Buiten de ontgonnen, herbeboste en stuivende terreingedeelten domineerden destijds heidevegetaties het afgebeelde gebied. Evenals nu kwamen tot cultuurland ontgonnen gronden destijds alleen in het noordelijk deel van het afgebeelde gebied voor. Uit het patroon van de onverharde wegen valt af te leiden, dat het cultuurland zowel in het noordwesten als noordoosten van het afgebeelde gebied in strookvormige kavels was verdeeld, en daartussen een gebied was gekenmerkt door een fijnmazige mozaiekverkaveling.

Jhr. Roëll liet in 1920 op Vosseveld ook een gelijknamige boerenwoning bouwen. Sinds 1965 zijn de boerderij en het in de omgeving ervan gelegen cultuurland het domicilie van het Nationaal rusthuis voor paarden De Paardenkamp.

In 1923 werd langs de noordrand van de Korte Duinen een strook productiebos gereserveerd en ook opgeofferd voor de aanleg en bebouwing van de Van Beuningenlaan. Aan de westkant van het gebied zou in de twintiger jaren van de vorige eeuw het sanatorium Zonnegloren worden gevestigd.

Dit gebeurde op initiatief van de Utrechter G. Ruys, die daarvoor het terrein van het buiten Tjemara beschikbaar stelde. Het sanatorium werd na de Tweede Wereldoorlog gaandeweg een gewoon ziekenhuis. Na de uitbreiding van een ziekenhuis in het nabije Baarn is het echter gesloten en zouden de talrijke gebouwen ervan in 1970 tenslotte worden gesloopt. Het ziekenhuisterrein is toen teruggegeven aan de natuur, waarbij de open plekken die door de sloop van de gebouwen waren ontstaan bebost werden.

De tracés van de boswegen, die (vroeger) van het landhuis Tjemara uitwaaierden werden echter onbeplant gelaten. De plateauachtige hooggelegen plek waar het landhuis van Tjemara had gestaan zou grotendeels trouwens ook niet beplant worden. Wel werd bovenlangs de flanken ervan een rij beuken gepoot. Op de hoogte zijn enkele banken geplaatst. Tussen de bomen van de jonge aanplant schoten al snel ook wilgen op. In de bosrelicten van het voormalige sanatoriumterrein groeien op sommige plekken oude rododendrons. De rododendron is een langzaamgroeiende, wintergroene struik die vroeger veel in bosparken van landgoederen werd geplant.

Boeiende architectuur

De woonbuurten tussen het station Soest Zuid en de natuurgebieden Lange en Korte Duinen presenteren ons op diverse plaatsen interessante architectuur. Met name de Heilige Familiekerk en landhuizen dragen hieraan bij.

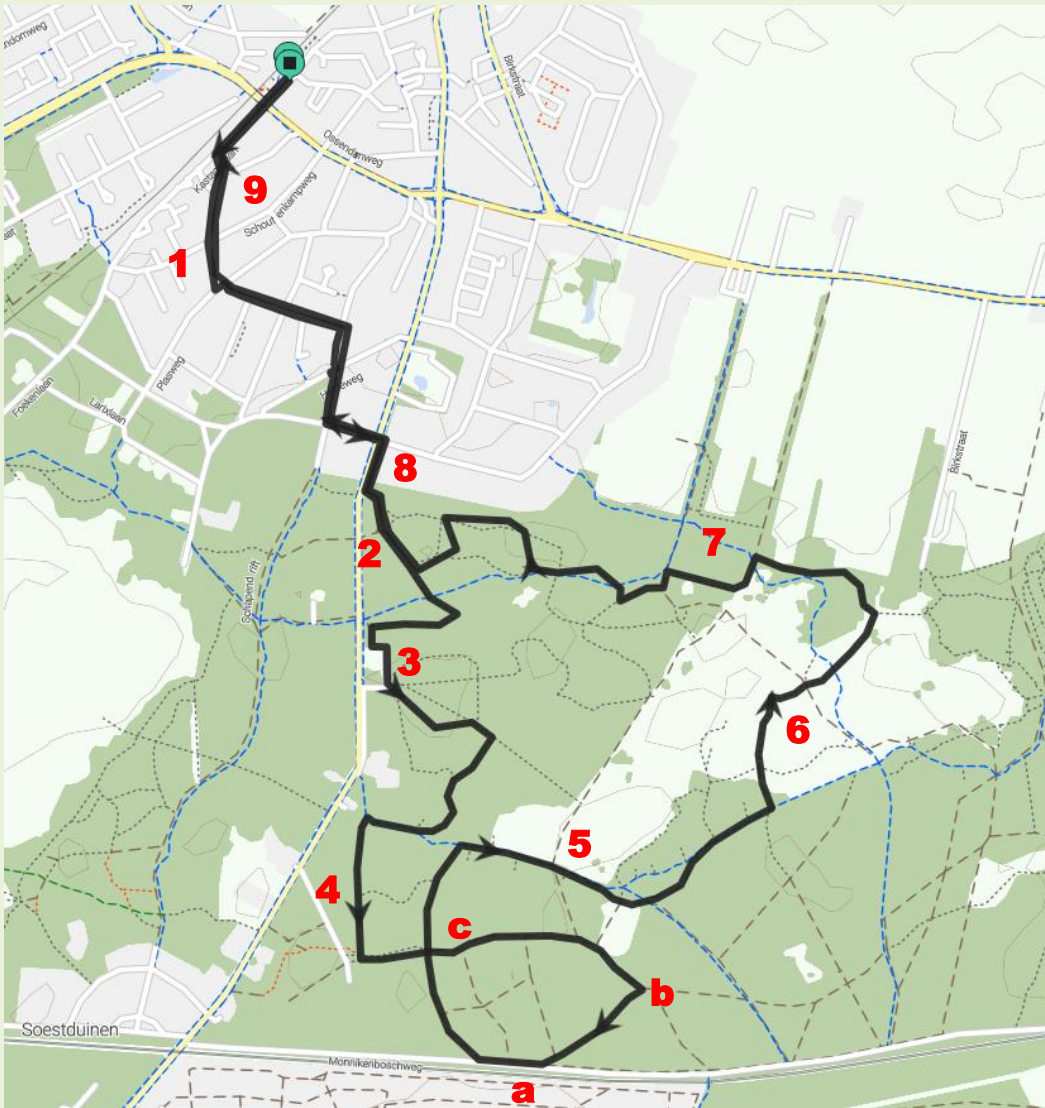
De kerk staat tussen de scherpe hoek, die wordt gemarkeerd door de Sint Willebrordus- en Bonifaciusstraat. Ze werd aan het eind van de dertiger jaren in traditionalistische trant gebouwd. De deels uitspringende vierkante toren aan de westkant van de kerk wordt aan beide zijden geflankeerd door een octogonale kapel. Het koor aan de oostzijde is iets hoger opgetrokken maar smaller dan het schip.

Duinweg 47 is een rietgedekt voormalig boerderijtje uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Tot de architectonisch belangrijke landhuizen van Soest Zuid behoren langs de westzijde van de Plasweg twee paar rietgedekte twee onder een kappers met deels gepotdekselde houten gevelgedeelten. Niet ver hiervandaan is een groot landhuis aan de zuidzijde van de Esdoornlaan met zijn vormenrijke rieten dakpartij, kleurige bakstenen en glas in lood een fraai voorbeeld van retro-architectuur, die aan het Interbellum herinnert.

Aan de noordkant van de hoek Soesterbergse Straat / Heideweg is de villa De Bund een houten landhuis met een opvallende vormenrijke rieten dakpartij, dat in 1920 door de Hilversumse architect C. Koning werd ontworpen. In de woonbuurt achter het voormalige landgoed Vosseveld verdienen met name enkele panden aan de Bartolottilaan onze aandacht. We denken dan in het bijzonder aan de nrs 1, 2 en 23-25.

De panden Bartolottilaan 1 (Honswijk) en 2 zijn landhuizen uit 1933, waarvan de laag beginnende vormenrijke rieten dakpartijen het meest opvallen. Beide landhuizen werden ontworpen door de Hilversumse architect Johannes Christiaan van Epen. De van 1928 daterende, rietgedekte dubbelvilla Bartolottilaan 23-25. (de Cederhof) vertoont stijkenmerken, die karakteristiek zijn voor de zogenaamde Amsterdamse School. Opvallende elementen zijn de veelhoekige erker, laddervensters en een spitsboogvenster.

En nu op geopad

Route 9,4 km. Voor de GPS RouteYou versie, [klik hier](#).

Voor hen die op geopad willen gaan in de Korte Duinen beschreven wij onder meer een van de routes die het IVN er al markeerde en in een brochure beschreef. Vanuit die route kan de wandelaar zich namelijk ook een representatief beeld vormen van de specifiek geografische karakteristieken van het natuurgebied. Buiten de door het IVN gemarkeerde route komen echter ook enkele boeiende landschapshistorische situaties voor waarop wij de wandelaars graag wilden attenderen. Dit gaf ons aanleiding een extra ommetje te traceren. De IVN routes zijn gemarkeerd met bovenaan oranje geschilderde ronde houten paaltjes. Bij de gemarkeerde routes plaatste het IVN 23 genummerde paaltjes. De nummers verwijzen naar de paragrafen van de IVN-brochure waarin -de levende natuur in- de omgeving van de paaltjes werd beschreven. Ook de meeste paragrafen van onze routebeschrijvingen kregen een nummer. Die zijn echter alleen terug te vinden op het bij de beschrijving behorende routekaartje. De paragrafen waarin de ambiance van het extra ommetje werd beschreven zijn gemarkeerd met kleine letters. Bij de route staan enkele informatiepanelen met thematische informatie over wat in de omgeving ervan te zien is. Het natuurgebied Korte Duinen ligt niet ver van het NS-station Soest Zuid. De georoute start bij dat station. Dit betekent dat wij er ook een deel van de zuidelijke buitenwijk van Soest te zien krijgen.

1. Vanuit het station Soest Zuid lopen wij via de gelijknamige wijk naar het natuurgebied Korte Duinen. Daarvoor wordt eerst de drukke historische Ossendamweg overgestoken. Haar naam herinnert aan een boerderij die er bij stond. Na het oversteken van de Ossendamweg gaat onze route vlakbij de spoorlijn de Kastanjelaan volgen. Die wordt iets verderop echter ingeruild voor de flauwbochtige Plasweg. Deze straat was een landweggetje van het kleinschalige cultuurlandschap waar het oudere deel van Soest Zuid werd gebouwd. De naam van de Plasweg gedenkt een voormalig heideven, dat in het begin van de vorige eeuw helaas in het kader van een werkverschaffingsproject werd gedempt. Het ven lag in een laagte van een geaccidenteed dekzandgebied, dat waarschijnlijk niet door latere verstuingen was verminkt. De langzaam naar links draaiende Plasweg leidt ons naar een kruispunt, aan de overzijde waarvan wij de kaarsrechte Bonifaciusstraat gaan volgen. Daar passeert de route de tijdens het Interbellum in traditionele trant gebouwde Heilige Familiekerk. De Bonifaciusstraat brengt ons naar een T-kruising met de Duinweg, waar onze route rechtsaf slaat. De Duinweg is een restant van een voormalige interlocale verbinding, die ook als schapendrift werd gebruikt. We blijven de Duinweg trouw tot het kruispunt met de Dennenweg, die ons links naar de vrij drukke Soesterbergse Straat leidt. Omdat het natuurgebied Korte Duinen aan de overzijde van de weg is gelegen zal hij moeten worden overgestoken.

2. Wanneer dit eenmaal is gelukt gaan we de weg rechts een eindje volgen. Al snel lokt een pad ons dan het bos in. Naar rechts draaiend leidt het naar een kruispunt van paden, alwaar we terechtkomen op de gemarkeerde route, die nu geruime tijd onze gids zal zijn. De route brengt ons zigzaggend naar de plek waar de gemarkeerde wandelroute formeel begint. Intussen komen we in het bos langs enkele groepen oude rododendrons.

3. De plek waar de wandelroute officieel begint ligt aan de westrand van het terreingedeelte waar het voormalig sanatorium/ziekenhuis Zonneglorien stond. Dit terreingedeelte is inmiddels aan de natuur teruggegeven. Op een kunstmatig plateau met enkele zitbanken kunnen wij het gerenatureerde voormalige ziekenhuisterrein grotendeels overzien. Doordat het plaatselijk werd bebost zal dit binnenkort niet meer het geval zijn. Wel bieden dan nog enkele gereconstrueerde zichtlanen uitzichten.

4. Bij het plateau gaan wij rechts de IVN-route volgen. Die zwabbert eerst door een gebied waar de wind de geomorfologische gesteldheid van de ijstijdelijke dekzandafzettingen slechts in beperkte mate veranderde. Ze onderscheiden zich van de later sterk verstoven dekzanden onder meer door kleinere hoogteverschillen en een glooiender reliëf. Wel creëerde de wind er nogal eens laagten met een vrijwel vlakke bodem en sterk asymmetrische tot plateauachtige lage terreinverheffingen. De steile flanken van de lage terreinverheffingen manifesteren zich doorgaans als bochtige klifjes. In de zuidwesthoek van het wandelgebied kunnen wij bij een kleine camping met zo'n klifje kennismaken. Even voorbij het klifje slaat onze route linksaf.

Voordat wij dat ook doen zou echter een ommetje gemaakt kunnen worden door het nu voor ons liggende gebied. Vooral geomorfologisch geïnteresseerden zullen daar geïntrigeerd raken door de reliëfkenmerken.

a. Bij het maken van het ommetje slaan wij eerst rechtsaf. Een wijdbochtige bosweg leidt ons dan naar een zachtglooiend rugsysteem. Na het rugsysteem te zijn gepasseerd komen we terecht bij de spoorlijn naar Amersfoort, die links even gezelschap wordt gehouden.

b. Links voor ons lokt een flauwbochtige weg ons echter al snel weer het bos in. Deze weg aflopend zien we rechts na verloop van tijd een laag plateau, waarvan het oppervlak deels wordt verlevendigd door een zwerm kommetjes van onbekende genese. Bij het plateau komen we terecht op een kruispunt waar links kan worden teruggekeerd naar de plek waar het ommetje werd begonnen.

c. Een overwegend flauwbochtige laan brengt ons dan naar een Y splitsing, waar wij linksaan houden. Voorbij die splitsing doorkruisen we een bosgedeelte waar de geomorfologische gesteldheid ons ook diverse vrijwel ronde heuveltjes toont. Een paar daarvan bleken inmiddels grafheuvels te zijn. Op het kruispunt waar de gemarkeerde route werd verlaten moeten wij nu rechtsaf.

5. Een flauwe bocht beschrijvend brengt het IVN/Geopad ons dan naar een hoofdontsluiting van het natuurgebied, die we rechts gaan volgen. Enkele honderden meters verderop presenteert zich links de grootste "woestijn" van de Korte Duinen. Het valt dan op dat veel zand zich ophoopt aan de randen van de bossen die het stuivende gebied omgeven. Bovendien blijkt dit vooral aan de noordoostzijde ervan het geval. Het laatste houdt verband met het feit dat de overheersende zuidwestelijke winden het meeste zand verplaatsen. Dit leidt er ook toe dat ruggen en heuvels op onbegroeid blijvende plekken noordoostwaarts gestroomlijnd worden. Goed is te zien dat het terrein waar de winderosie door begroeiing werd verhinderd hoger kwam te liggen dan zijn omgeving. Dit was ook een gevolg van het feit dat die plekken wel enigermate werden overstoven en dan als zandvangsters fungeerden. Voorbij de woestijn buigt een fietspad linksaf. Onze gemarkeerde route blijft de hoofdontsluiting echter trouw tot aan een Y-splitsing, waar wij schuin linksaf slaan.

6. Om de wandeling niet al te lang te maken laten wij ons geopad nu een kortsluitroute van de gemarkeerde tracés volgen. Deze loopt overwegend door beboste duingedeelten, maar hier en daar ook langs, of even door een nog stuivend gebied. Met name bij de rand van de zandverstuivingen krijgen wij vrij veel jeneverbessen te zien. De jeneverbes is een vrij zeldzame inheemse naaldstruik, die wij vooral aantreffen in gebieden waar humeus stuifzand snel begroeid raakte. Dit gebeurde op grote schaal toen er abrupt een einde kwam aan de begrazing van de heidevelden door schapen. Veel jeneverbessen dateren dan ook uit die tijd. Onder de huidige omstandigheden ontkiemen er slechts weinig jeneverbessen. De jeneverbes is dus een echte pionier. Bovendien heeft hij veel behoefte aan licht. Omdat de struik slechts zeer langzaam groeit kan hij de concurrentie met ander houtopslag dan ook niet lang volhouden. Wil men een jeneverbes tot volle wasdom laten komen dan is het dus nodig struiken en bomen in zijn naaste omgeving te verwijderen. . Waar de route even het stuifzand aandoet is her en der te zien dat zandzegge een belangrijke rol speelt bij het vastleggen ervan. Ook deze plant is dus een pionier.

7. De kortsluitroute brengt ons naar de noordrand van het wandelgebied, waar dicht houtgewas een verdere noordoostwaartse verplaatsing van het stuifzand succesvol belemmerde. Er ontstond dan ook een markante barrièreduinrug. Zo'n rug bleef in verhouding tot zijn hoogte relatief smal. Daarbij werden de duinflanken aan de kant van de niet overstoven gronden vaak zeer steil. Kenmerkend voor barrièreduinen is bovendien dat de hoogte van hun spitse kruinen over korte afstanden sterk varieert. Dit wijst er op dat ook de hoeveelheden zand die het houtgewas opving en tegenhield van plek tot plek nogal uiteenliep. Een groot deel van het houtgewas dat het stuifzand pareerde werd geplant door de boeren van het noordelijk aangrenzende cultuurlandschap. Kenmerkend voor dit cultuurland zijn vanuit de Birkstraat naar het bosgebied lopende strookvormige kavels, waarvan sommige nog door houtsingels van elkaar zijn gescheiden. Bij het barrièreduin komen we weer terecht op het hoofdtracé van de gemarkeerde route. Die laat ons links nu nader kennismaken met het barrièreduin en een van de houtsingels die langs de strookvormige kavels werden geplant. Hierna slingert het IVN/geopad nog geruime tijd door het reliëfrijke noordelijke deel van de oudere bosgedeelten.

8. Niet ver van de Soestbergse Straat komen wij dan terecht op het kruispunt van bospaden waar de gemarkeerde route ons ging gidsen. Voor een terugkeer naar het station moeten we nu dan rechtsaf slaan en even later bij de rand van de bebouwde kom van Soest de Soesterbergse Straat oversteken.

9. Wanneer dit andermaal is gelukt wordt de route die wij vanuit het station Soest Zuid door de gelijknamige wijk liepen nu nog een keer in de tegenovergestelde richting afgelegd. Vanuit de Soesterbergse Straat volgen wij dan successievelijk de Dennenweg, Duinweg, Bonifaciusstraat, Plasweg en Kastanjelaan, om tenslotte de Ossendamweg over te steken.

Door de wandelingen leerden wij De Korte Duinen kennen als een gevarieerd natuurgebied waar we her en der nog kunnen zien hoe de wind met zand speelt. Bovendien bleek ons dat dit niet overal even goed en op dezelfde wijze mogelijk was en verschillen in de geomorfologische gesteldheid dit duidelijk weerspiegelen. Het voorkomen van imposante barrièreduinen, oude vliegdennen, hoogopgaande naaldhoutopstanden en groepen jeneverbessen ervoeren wij als belangrijke bijdragen aan de belevingswaarden van het gebied.

Samenvatting

Evenals de westelijker gelegen Lange Duinen maakt het natuur- en wandelgebied Korte Duinen deel uit van een west-oost georiënteerde gordel waar de wind in een droge fase van de laatste ijstijd veel zand deponeerde en dit na grootschalige ontbossingen op veel plaatsen ging stuiven. Evenals elders in ons land zouden de verstuingen van de Lange en Korte Duinen later door herbebossingen worden tegengegaan. Dat begon bij de Soestberger Straat, terwijl de centrale delen van de woestijnen mochten blijven stuiven.

Waar dicht houtgewas veel stuifzand opving, tegenhield en vastlegde ontstonden imposante barrièreduinen met spitse kruinen. Noordoostelijk van het bebankte plateau bij het begin van de gemarkeerde wandelroute verbergt zich in het bos een barrièreduinrug, die over enige afstand wordt begeleid door een veel lager dijkachtig ruggetje.

Zuidelijk van de wandelroute komen onder meer een (stuif plateau met een zwerm kommetjes, enkele sterk asymmetrische terreinverheffingen en een aantal (gestroomlijnde) ronde heuveltjes voor.

Aan de rand van de plekken waar het zand nog stuift staan enkele groepen jeneverbessen. Vegetaties van deze inheemse naaldstruik waren kenmerkend voor humeus stuifzand dat plotseling begroeid raakte.

Rond 1900 was het gebied van de huidige wijk Soest Zuid grotendeels een fijnmazig geperceleerd cultuurlandschap met verspreide boerderijen. Het werd gedrieëndeed door de verharde straatwegen naar Soesterberg en Amersfoort, die respectievelijk Soestberger Straat en Birkstraat werden genoemd.

Kenmerkend voor de omgeving van de Birkstraat waren vanuit die straat opstreckende door houtsingels van elkaar gescheiden kavels. Aan de zuidkant van de straat werd de landschapsontwikkeling echter ook beïnvloed door de stichting in 1653 van de buitenplaats Heuvel en Dael, waaruit het latere en inmiddels grotendeels bebouwde voormalige landgoed Vosseveld voortkwam.

De woonbuurten tussen het station Soest Zuid en de natuurgebieden Lange en Korte Duinen presenteren ons op diverse plaatsen interessante architectuur. Met name de aan het eind van de dertiger jaren in traditionele trant gebouwde Heilige Familiekerk en landhuizen dragen hieraan bij.

Alle rechten met betrekking tot de tekst en het kaartmateriaal uit deze uitgave berusten bij stichting Telluris. Persoonlijk gebruik van de uitgave is toegestaan maar niet voor zakelijke en commerciële doeleinden tenzij dit schriftelijk met de rechthebbende(n) is overeen gekomen.

Voor de foto's is de rechthebbende Stichting Geopark Heuvelrug i.o. of haar rechtsopvolger.